

بررسی پتانسیل‌های توریستی شیراز و ارائه راهکارهایی به منظور تقویت آن

دکتر محمود مهدی‌نژاد

عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان

دکتر بهنام مغانی رحیمی

دکترای برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان

چکیده

وقوع انقلاب صنعتی و به تبع آن پیدایش شهرنشینی لجام‌گسیخته، چنان‌تراکمی از جمعیت ماشین، آهن و... را در شهرها بوجود آورده که ساکنان این مکانها را از لحاظ روحی و جسمی با مشکلات بی‌شماری مواجه ساخت. از طرف دیگر گسترش و توسعه حمل و نقل چنان سریع و ناگهانی بوده که مقوله دهکده جهانی را محقق و توریسم را به یک صنعت مهم و اثرگذار که می‌تواند منشاء تحولات فراوانی بویژه در بعد اقتصادی باشد تبدیل نموده است.

آنچه روشن است کشور یا منطقه‌ای در این میان موفق است که دارای طرح‌های جامع برنامه‌ریزی منسجم و مدیریت کارآمد در زمینه توریسم باشد. هدف اصلی این مقاله پرداختن به پتانسیلها و توانهای محیط شهری شیراز در زمینه توریسم، بررسی ضعف‌ها و کاستی‌ها و نهایتاً ارائه راهکارهایی در این زمینه می‌باشد. بدیهی است شیراز به عنوان بزرگترین و زیباترین شهر نیمه‌ی جنوبی ایران که با مشکلات عدیده‌ای از جمله اشتغال مواجه است در صورت توجه به این مهم، می‌تواند با افزایش درآمد و ایجاد اشتغال در رونق بخشی به اقتصاد منطقه مؤثر عمل نماید.

واژگان کلیدی: توریسم، اکو توریسم، پتانسیل توریستی، دهکده جهانی.

مقدمه

توریسم از مهمترین فعالیتهای انسان معاصر است که همراه با به وجود آوردن تغییراتی شگرف در سیمای زمین اوضاع اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، منش و روش زندگی انسانها را دگرگون می‌سازد. (محلای، صلاح الدین، ۱۳۸۰: ۱۲) این تغییرات که از قدیم الایام وجود داشته با توسعه و گسترش تکنولوژی اطلاع رسانی و رشد سریع تکنولوژی حمل و نقل وارد مرحله جدیدی شده است. امروزه با گسترش سریع حمل و نقل، محدودیت‌های ارتباطات انسانی بین جوامع مختلف از بین رفته به همین دلیل توریسم به عنوان مقوله‌ای اساسی و مهم در زندگی بشر مطرح شده است. بروز تحولات چشمگیر در زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی ملل جهان و آثاری که بر جهانگردی مترتب است نوید گسترش و اعتلای این فعالیت را می‌دهد. منطقه شهری شیراز با برخورداری از

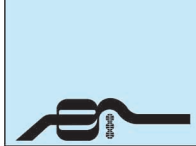
جاذبه‌های کم نظیر توریستی همانند جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی، ادبی، هنری، علمی، پزشکی و جاذبه‌های طبیعی نقش مؤثری در جذب گردشگر در سطوح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی ایفا می‌نماید. شیراز نه تنها سرزمین شعر و ادب است بلکه در سیر تکامل هنر و اندیشه، فلسفه و تاریخ و عرفان چنان بهره‌ای را دارا است که تا ایران و فرهنگ و زبان فارسی برجاست در خور تقدیس است. به گفته پرفسور ا.ج. آبروی در کتاب شیراز مهد شعر و عرفان در میراث این شهر از مادیات خبری نیست بلکه همه و به یکباره معنویت است و هنر. (همایونی، صادق، ۱۳۵۳: ۵) فراوانی آثار ادبی، هنری، تاریخی - فرهنگی آب و هوای معتدل و مرطوب، باغهای دلکش، دشتهای حاصلخیز اطراف، کوههای مملو از آثار تاریخی با شیب مناسب و غیره همه و همه حکایت از پتانسیل‌های قوی توریستی شهر شیراز است. با این حال به نظر می‌رسد که از این همه پتانسیل توریستی آنچه‌آنچنان که باید و شاید در راستای رشد و اعتلای زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی و بویژه اقتصادی استفاده نشده است. آنچه روشن است اینکه کنشها و واکنشهای برخاسته از جهانگردی ممکن است که مثبت و یا منفی باشد. در صورت وجود طرح‌های جامع جهانگردی و هدایت مدیریت عالمانه طرحها می‌توان از جنبه‌های منفی آثار جهانگردی کاست و آثار مثبت را تقویت نمود.

موقعیت، حدود و وسعت شهر شیراز

شهر شیراز به عنوان مرکز استان فارس و پایتخت فرهنگی ایران در دشتی تقریباً مستطیل شکل در ۲۹ درجه و ۳۷ دقیقه عرض شمالی و ۵۲ درجه و ۳۲ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۵۴۰ متر و فاصله آن با تهران به عنوان پایتخت کشور ۸۹۵ کیلومتر و مساحت آن ۱۲۶۴ کیلومتر مربع می‌باشد. (سازمان مدیریت و برنامه ریزی فارس، ۱۳۷۵: ۱۵)

ویژگی‌های طبیعی در رابطه با جذب توریسم

اقلیم: شهر شیراز از نظر اقلیمی در گروه اقلیمی معتدل و مرطوب جای



جدول ۱: متوسط پارامترهای اقلیمی شیراز

ماه	متوسط دما	حداکثر دما	حداقل دما	بارش	روزهای یخبندان	ساعات آفتابی	حداکثر رطوبت	حداقل رطوبت
فروردین	۱۵.۷	۲۶.۴	۴	۲۹.۶	۰	۳۱۷	۱۰۰	۱۱
اردیبهشت	۲۱.۴	۳۱.۶	۹.۶	۲۸.۴	۰	۳۲۴	۹۴	۷
خرداد	۲۷	۳۷.۵	۱۵.۴	۰	۰	۳۷۳	۵۰	۹
تیر	۳۰.۷	۴۲	۱۶.۵	۰	۰	۳۵۳	۵۷	۸
مرداد	۳۱.۸	۴۱.۶	۱۹.۸	۰	۰	۳۶۰	۵۵	۶
شهریور	۲۵.۸	۳۷.۶	۱۲.۴	۰	۰	۳۳۸	۶۲	۵
مهر	۲۰.۲	۳۱.۵	۹.۸	۱.۸	۰	۳۱۱	۸۳	۹
آبان	۱۵.۱	۲۶.۶	۳.۴	۸۴.۵	۰	۲۷۷	۱۰۰	۱۷
آذر	۸.۷	۱۹.۸	-۳	۹۹.۵	۱	۱۳۸	۱۰۰	۱۶
دی	۷.۷	۱۷.۲	-۲	۴	۷	۲۱۵	۹۶	۱۶
بهمن	۷.۸	۱۷.۶	-۳	۱۵۵	۱۱	۲۵۷	۱۰۰	۴
اسفند	۱۰.۳	۱۹.۸	-۲	۴۸	۲	۲۲۵	۹۷	۱۰

منبع: آمار نامه استان فارس

چه از لحاظ فرهنگی - تاریخی، چه از لحاظ علمی - پزشکی، چه از لحاظ ادبی - هنری، چه از لحاظ فستیوالی - کنگره‌ای و چه از لحاظ اقلیمی. می‌توان در اینجا اقلیم هم به مدد آمده تا شهرت را جهانی ساخته و به عنوان مکانی مناسب برای جذب توریست از اقصی نقاط گیتی گرداند. از آنجاکه کشورهای غربی به عنوان اصلی‌ترین مبداء توریستی عمدتاً با کمبود ساعات آفتابی مواجه می‌باشند، بنابراین گذراندن تعطیلات توأم با آفتاب را ضروری می‌دانند. از طرف دیگر کشورهای عربی حوزه خلیج فارس نیز به خاطر خشکی هوادر اغلب ایام سال و همچنین جهت امور پزشکی - درمانی بیشترین حرکت‌های توریستی را به طرف شیراز دارند.

کوهستان‌ها

بعد از انقلاب صنعتی در زندگی انسانها تغییرات گسترده‌ای ایجاد گردید که سهم شهرنشینان از این تغییرات بیش از روستائینان بوده است. بگونه‌ای که زندگی شهرنشینان با خطر جدی مواجه گردیده است و همین عامل باعث شده که کوهپیمایی علیرغم قدمت دور و دراز آن بیش از گذشته مورد توجه عموم قرار گیرد.

چشم اندازهای زیبا و شیب مناسب کوههای اطراف شیراز جهت گذراندن اوقات فراغت و کوهپیمایی بسیار مناسب می‌باشد.

موقعیت مسیرهای کوهپیمایی اطراف شیراز

۱- کوه الله اکبر یا باباکوهی: شروع از خیابان باباکوهی، ختم به آرامگاه خواجو یا اکبر آباد.

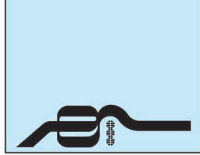
۲- کوه چهل مقام: شروع از پارک کوهپایه‌ای گهواره دید، خاتمه پارک بمو و انحراف به شرق و آرامگاه سعدی.

می‌گیرد. متوسط درجه حرارت سالانه ۱۷/۳ درجه سانتی‌گراد می‌باشد و حداکثر درجه حرارت به ۴۳.۲ درجه سانتی‌گراد در فصول گرم و حداقل درجه حرارت ۱۴- درجه سانتی‌گراد و در فصول سرد تنزل می‌یابد. میزان بارندگی سالانه بیش از ۳۰۷ میلی متر بوده و روزهای یخبندان حدود ۵۴ روز می‌باشد. نتیجه اینکه جهت فعالیتهای توریستی تیر - مرداد ماههای گرم و دی ماه و بهمن ماه ماههای سرد و بقیه ماهها از ماههای مناسب فعالیتهای توریستی است. به طور کلی در شیراز در اسفندماه برگ درختان سبز و شکوفه‌ها نمایان می‌شود. در اردیبهشت ماه هوا به نهایت لطافت خود می‌رسد. جهت آشنایی بیشتر با وضعیت آب و هوایی شهر شیراز جدول شماره ۱ پارامترهای اقلیمی آن را از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۲ نشان می‌دهد. (سازمان مدیریت و برنامه ریزی فارس، ۱۳۷۵:۲۱)

بنابراین آب و هوا عامل مهمی در گسترش و توسعه صنعت توریسم محسوب می‌شود. در بیشتر موارد آب و هوا عامل اصلی حرکتهای توریستی می‌باشد به گونه‌ای که آب و هوای معتدل و مناسب سبب جذب توریست شده است. یکی از عواملی که سبب شهرت شهر شیراز گردیده لطافت هوا همراه با رطوبت و بارندگی مناسب می‌باشد. در شیراز کمتر ایامی از سال را می‌توان یافت که جهت حرکتهای توریستی نامناسب باشد. با این حال ماههای فروردین، اردیبهشت، خرداد، شهریور، مهر، آبان، آذر و اسفند از مناسبترین ماهها جهت فعالیتهای توریستی است. به علت حاکمیت آب و هوای معتدل در بیشتر ایام سال بایستی گفته شود که در بقیه ماههای سال نیز با ارائه تمهیداتی می‌توان موجبات حرکت‌های توریستی را فراهم ساخت.

نیاز توریست به شرایط مناسب اقلیمی

شیراز از هر لحاظ دارای موقعیت مناسبی برای جذب توریست است؛



۳- **کوه دراک:** شروع از شهرک گلستان، ختم به پارک و کانون پیشنهادی سیمان.

۴- **پارک حاشیه‌ای چمران:** شروع از منتهی الیه غربی بلوار چمران، خاتمه به ارتفاعات دانشگاه شیراز یا آرامگاه باباکوهی.

۵- **تپه تلویزیون:** شروع از تپه تلویزیون، خاتمه به باباکوهی یا آرامگاه خواجو.

باغ‌ها - فضای سبز و پارکها

یکی از عوامل پر آوازه گشتن شیراز باغهای دلگشای آن است که علاوه بر چشم‌انداز زیبا در لطافت هوا نقش ارزنده‌ای ایفا می‌کند. از دیرباز شیراز به شهر باغهای زیبا، شهر عطر بهارنارنج و نارنجستانهای بزرگ مشهور بوده و اوصاف زیبایی‌ها و فروردین و اردیبهشت ماه دلنشین آن در اقصی نقاط جهان به ثبت رسیده است.

در اواخر قرن سوم هجری احمدابن ابی یعقوب در کتاب البلدان خود می‌نویسد: شیراز شهر بزرگ فارس شهری است با شکوه و عظمت که والیان آنجا منزل می‌کنند و آنرا وسعتی است تا آنجا که در این شهر خانه‌ای نیست مگر آنکه صاحب خانه را بوستانی است دارای همه میوه‌ها و گل‌ها و سبزیها و هر چه بوستانها می‌باشد. (کیانی، محمد یوسف، ۱۳۶۵: ۳۳۷)

باغهای معروف شیراز عبارتند از: باغ جهان‌نما - باغ تخت - پارک سعدی - باغ دلگشا - باغ ارم - باغ خلیلی و باغ عفیف آباد. علاوه بر باغها، بوستانها و پارکها از جمله جاذبه‌های گردشگری یک شهر هستند که مفهوم آن غیر از باغ است. مطابق آماری که از سازمان پارکها و فضای سبز اخذ شده در سال ۱۳۸۲ تعداد پارکها، بوستانها، پارک جنگلی حاشیه‌ای و موجود شهر به ۹۷ مورد می‌رسد و مساحت تمامی پارکها ۵۴۸۷۸۷۶ مترمربع می‌باشد و طبق آمار همین سازمان سرانه فضای سبز برای هر نفر ۸ مترمربع می‌باشد.

اماکن زیارتی

یکی از اشکال عمده توریسم در ایران زیارتی می‌باشد و در حقیقت اکثر جهانگردان در قدیم زائر بوده‌اند. (الوانی، مهدی، ۱۳۷۱: ۴۸) زیارت با ویژگیهای متعدد خود می‌تواند به یکی از ارکان اساسی گردشگری در شیراز به حساب آید. سفر زائران به اماکنی که واجد اهمیت مذهبی هستند در بسیاری از شهرها دارای اهمیت فراوان است. (رنجبریان، بهرام، ۱۳۷۹: ۴۹)

یکی از مظاهر علاقه‌مندی و اخلاص مردم در پیروی از فلسفه امامت، خلق بناهای مقابر و هنر معماری امامزاده‌هاست.

مهمترین اماکن مذهبی شیراز

- **احمدابن موسی (شاهچراغ):** شاهچراغ در سال ۱۸۴ هـ ق توسط مأموران حاکم شیراز به شهادت رسید و تاکنون تعمیرات زیادی بر روی حرم مطهر این امامزاده انجام شده است. در مورد سرگرمی‌های جنبی این مکان مقدس می‌توان به موزه شاهچراغ - نزدیکی به بازار وکیل و اتصال به بازار جدید شاهچراغ - نزدیکی به قدیمی‌ترین مسجد شهر (مسجد جامع

عتیق) و نزدیکی به آستانه سیدعلاءالدین حسین را نام برد.

- **آستانه سیدعلاءالدین حسین:** برادر شاهچراغ می‌باشد که بر اثر یورش نیروهای حاکم شیراز به شهادت می‌رسد. بعد از شاهچراغ دومین زیارتگاه شیراز به شمار می‌آید. از دیگر زیارتگاههای این شهر می‌توان از بقعه سیدتاج الدین غریب، امامزاده علی‌ابن حمزه را نام برد. گفتنی است درآمد بقاع متبرکه شیراز در سال ۱۳۷۹ حدود ۹۵۰ میلیون تومان بوده است. (انوری، زهرا، ۱۳۸۱: ۵۲)

شیراز از قدیم تا امروز

نام شیراز در کتیبه‌های هخامنشی تخت جمشید خوانده شده است. اشیاء و ظروف تاریخی و مسکوکاتی که هم اکنون در موزه متروبولیتن نیویورک موجود است از مجدعظمت شیراز در عهد سلوکی‌ها، اشکانیان و ساسانیان گواهی می‌دهد. طبق روایات اساطیری شیراز در زمان فرزند تهمورث دومین پادشاه پیشدادی ساخته شده است. در زمان خلفای اسلامی اعراب چندین بار به شهر استخر حمله کردند که بر اثر مقاومت ساکنان آن، شهر سخت آسیب دید و به مرور شیراز مقر حکومت حاکمان عرب گردید. با کاسته شدن از عظمت، جمعیت و وسعت شهر استخر برونق شیراز افزوده شد. (زنه‌دل، حسن، ۱۳۷۷: ۳۶) مطابق آنچه مؤلف شیراز نامه آورده احداث شیراز در سال ۷۴ هجری قمری صورت گرفته است. نقشه شهر مانند سایر شهرهای باستانی استان فارس مانند داراب و فیروزآباد دایره شکل بوده است. با توجه به محیط شهر قدیم پیش از احداث خیابانها و نوسازی‌های جدید مدور بودن طرح نخستین شهر مشخص می‌گردد. راجع به وسعت شیراز اطلاعات دقیقی در دست نیست. این بلخی مؤلف فارسنامه می‌نویسد: بسط شیراز چند اصفهان است و می‌گویند بهزارگام شیراز مهمتر بوده است. (کیانی، محمد یوسف، ۱۳۶۵: ۳۷۷)

لقب مشهور و دائمی شیراز که در همه ادوار لقب و نامی با مسما بوده است دارالعلم می‌باشد. شیراز هم به سبب مرکزیت حکومت از دوران هخامنشی و هم به سبب کثرت دانشمندان و ادیبان همیشه مرکز علم و دانش و دارالعلم بوده است. از القاب دیگر شیراز می‌توان به دارالملک، دارالسلام و دارالفضل اشاره نمود. (دانش‌پژوه، منوچهر، ۱۳۷۳: ۱۲۴)

شیراز طی چند دهه اخیر توسعه و گسترش جالب توجهی داشته و به یکی از شهرهای مهم و زیبای ایران تبدیل شده است. محیط مساعد شیراز در ادوار گوناگون دانشمندان، سخنوران و نویسندگانی بزرگ را در دامان خود پرورده است که آثار جاویدان آنها میراث علمی و ادبی ایران را تا ابد جاوید نگاه خواهد داشت.

اماکن فرهنگی - تاریخی

شیراز یکی از زیباترین و تاریخی‌ترین شهرها در جهان است که میراث فرهنگی - تاریخی عظیمی را در خود جای داده است. غنای مراکز فرهنگی - تاریخی در پایتخت فرهنگی ایران انگیزه کافی برای جذب توریست فراهم می‌آورد. این اماکن از نظر توریستی دارای اهمیت بالا هستند و این



بافت قدیمی: این بخش که حدود ۳۵۰ هکتار از مرکز شهر را به خود اختصاص داده تقریباً در مساحتی مربع شکل از دروازه کازرون - فلکه شاهزاده قاسم - فلکه خاتون و ضلع دیگر از دروازه کازرون - چهارراه مشیر - چهارراه زند - خیابان فردوسی - دروازه اصفهان و فلکه خاتون را شامل می شود بناها و اماکن ذیل در این بافت قرار می گیرند:

پل دروازه اصفهان، ارگ کریم خان، سرای مشیر، مدرسه خان، مدرسه جامع عتیق، شاهچراغ، مسجد جامع نو، بازار وکیل، مسجد وکیل، حمام وکیل، بازار زرگرها، سیدعلاءالدین حسین، مجموعه قوام، مسجد و حسینیه مشیر، بازارنو، مدرسه آقاباباخان.

توریست‌های ورودی به اماکن فرهنگی - تاریخی شیراز

برطبق جدیدترین آمار در سال ۲۰۰۴ مجموعاً ۵۵۲۵۴۲ نفر از شیراز دیدن نموده‌اند که از این تعداد ۴۳۸۶۱ نفر خارجی بوده‌اند. برآورد می شود تا سال ۲۰۱۰ این آمار به یک میلیون نفر افزایش یابد. جدول ۳ آمار توریستهای وارد شده به شیراز را در طی دوره پنج ساله نشان می دهد. آمار نشانگر سیر صعودی توریستهای داخلی وارد شده به شیراز بوده، اما در توریست خارجی وارد شده نوساناتی دیده می شود (البته این آمار فقط مربوط به کسانی است که در هتلها و مهمانسراها اقامت گزیده‌اند). بدیهی است افرادی که در مکانهای دیگر اقامت گزیده‌اند مانند اقامت در فضای سبز و پارکها که در کشور ما به طور گسترده‌ای رایج است در این آمار آورده نشده است.

جدول ۳- آمار توریستهای وارد شده از ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴

توریست	۲۰۰۰	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴
داخلی	۱۶۳۱۶۴	۱۱۲۸۱۱	۱۵۴۷۵۹	۵۲۳۴۹۲	۵۰۸۶۹۶
خارجی	۵۷۰۸۸	۴۲۵۹۸	۳۷۹۰۴	۲۶۹۹۸	۴۳۸۶۱
جمع	۲۲۰۲۵۲	۱۵۵۴۰۹	۱۹۲۶۶۳	۵۵۰۴۹۰	۵۵۲۵۴۲

منبع: موحد، خسرو، ۲۰۰۵: ۳

هتلها و سایر اقامتگاهها: حدود ۱۶۹ هتل و سایر مکانهای اقامتی با مجموع ۴۴۵۳ اتاق و ۱۰۴۸۸ تخت در شیراز وجود دارد، که این هتلها از یک ستاره تا پنج ستاره می باشند. جدول ۴ آمار هتلها و سایر مکانهای اقامتی را در شیراز نشان می دهد. در شیراز حدود ۸۳ آژانس مسافرتی به توریستهای داخلی و خارجی خدمات رسانی می نمایند. بایستی گفته شود که چند هتل مجهز در نقاط مختلف شهر شیراز در حال ساختمان می باشند که با افتتاح این هتلها که اکثراً ۵ ستاره و بالاتر می باشند وضعیت خدماتی - رفاهی شیراز مناسبتر می گردد.

مشکلات و تنگناهای شهری

- **تنگناهای اقامتی:** این اقامتگاهها که از بیشترین تعداد هم از نظر واحد و هم از نظر میزان تخت برخوردارند عمدتاً در بخش مرکزی شهر واقع و از کیفیت پایین سرویس دهی و بهداشتی برخوردارند.

آثار دارای ارزشهای مادی و معنوی فراوانی نه تنها برای مردم این شهر بلکه کشور می باشند. با توجه به گستردگی اماکن فرهنگی - تاریخی و به خاطر نبود مجال در این مختصر به طور اجمالی به بررسی این اماکن می پردازیم. **آرامگاه حافظ:** این مجموعه دارای شهرت جهانی است و طبق آمار سازمان میراث فرهنگی این بنا پربیننده ترین بنای استان فارس است. حافظ از نام آورترین شعرای ایران زمین است که در سال ۷۲۶ هجری قمری در شیراز متولد شد و در سال ۷۹۱ هجری قمری به سرای باقی شتافت. (زنده دل، حسن، ۱۳۷۷: ۱۳۵)

جدول ۲: گردشگران ورودی مطابق آمارهای ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰

خارجی	داخلی	کل سال	۱۳۷۹
۲۶۶۹۲	۹۴۲۲۶۴	۱۱۷۱۰۸۸	۱۳۷۹
۲۴۵۸۱	۷۵۷۱۷۵	۷۸۱۷۵۶	۱۳۸۰

منبع: سازمان ایرانگردی و جهانگردی فارس

آرامگاه سعدی: سعدی نویسنده و سخن سرای بزرگ قرن هفتم هجری قمری در شیراز متولد شد و بعد از مسافرتهای طولانی در سالهای بین ۶۹۱ تا ۶۹۵ هجری قمری وفات یافت. آرامگاه سعدی در تنگ سعدی واقع شده است.

آرامگاه خواجهی کرمانی: خواجهی کرمانی در ۶۸۹ هجری قمری در کرمان متولد شد و در ۷۵۳ هجری قمری در شیراز وفات یافت. آرامگاه خواجهی در تنگ الله اکبر و در جوار دروازه قرآن می باشد.

آرامگاه و صاف: نویسنده تاریخ و صاف در ضلع شمالی آرامگاه حافظ قرار گرفته است.

آرامگاههای دیگر شیراز عبارتند از: آرامگاه شاه داعی الی الله، آرامگاه شاه شجاع مظفری، آرامگاه شیخ روزبهان، آرامگاه شیخ کبیر، آرامگاه شیخ محمد لاهیجی، آرامگاه مشرقین، آرامگاه سیبویه، مقبره شیخ اقطع.

مجموعه زندیه: در سال ۱۱۸۰ هجری قمری کریم خان زند شیراز را مقر حکومت خود قرار داد و برای عمران و آبادانی آن تلاش بسیاری نموده و آثاری گرانبها از خود به یادگار گذاشته است. که این آثار عبارتند از:

- **ارگ کریم خانی:** که در میدان شهداء واقع است و به فرمان کریم خان ساخته شده است.

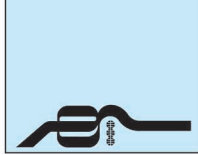
- **بازار وکیل:** به طول حدود ۵۰۰ متر از خیابان زند تا دروازه اصفهان؛ یکی از اقدامات بزرگ کریم خان بوده که هنوز رونق خود را از دست نداده است.

- **مسجد وکیل:** در میدان شهدا و بین حمام و بازار وکیل می باشد.

- **حمام وکیل:** در میدان شهدا واقع شده و یکی از زیباترین حمامهای به جای مانده از دوران گذشته حمام وکیل است. (پیرنیا، کریم، ۱۳۷۴: ۲۰۱)

زیربنای این حمام ۱۳۵۰ مترمربع و از آجر و سنگ ساروج ساخته شده است. (خرمایی، محمدکریم، ۲۰۱: ۱۳۸۰)

- **عمارت کریم خانی:** روبه روی ارگ کریم خانی و در دوره کریم خان به عنوان وزارتخانه بوده است.



جدول ۴: آمار هتل‌ها، مهمانسراها و مسافرخانه‌های شیراز در حال حاضر

تعداد تخت	تعداد اتاق	تعداد	اقامتگاه
۴۶۲	۲۳۲	۱	هتل پنج‌ستاره
۴۰۹	۲۱۰	۲	هتل چهارستاره
۶۸۷	۳۴۷	۷	هتل سه ستاره
۱۰۸۶	۵۶۰	۱۳	هتل دو ستاره
۶۵۱	۳۲۸	۱۷	هتل یک ستاره
۷۱۹۳	۲۷۷۶	۱۲۹	مهمانسرا و مسافرخانه
۱۰۴۸۸	۴۴۵۳	۱۶۹	جمع

منبع: سازمان ایرانگردی و میراث فرهنگی فارس، ۱۳۸۴

- به یک سازمان واگذار گردد.
- تهیه طرح جامع گردشگری شیراز
- زیباسازی شهر و تأثیر مثبت آن بر رونق توریسم
- ترمیم فضای سبز شهری: از آنجا که سرانه فضای سبز شیراز ۸ مترمربع است و با استانداردهای جهانی فاصله زیادی دارد لازم است که اقدامی سریع در این زمینه صورت گیرد.
- بهسازی مبلمان شهری
- نصب تابلوهای مناسب
- جمع‌آوری معتادان و ولگردان از سطح شهر

منابع و مآخذ

- ۱- الوانی، مهدی، ۱۳۷۱، اصول و مبانی جهانگردی، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲- انوری، زهرا، ۱۳۸۱، سیمای شهرستان شیراز (سیمای اقتصادی در سال ۱۳۷۹)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی فارس.
- ۳- پیرنیا، کریم، ۱۳۷۴، معماری اسلامی ایران، علم و صنعت.
- ۴- خرمایی، محمدکریم، ۱۳۸۰، شیراز یادگار گذشتگان، انتشارات تخت جمشید.
- ۵- حسینی، علیرضا، ۱۳۸۱، طرح جامع گردشگری فارس، مجری دانشگاه پیام‌نور منطقه ۵، زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی فارس.
- ۶- دانش پژوه، منوچهر، ۱۳۷۳، شیراز، انتشارات هیرمند تهران.
- ۷- رنجبریان، بهرام و محمدزاهدی، ۱۳۷۹، برنامه ریزی توریسم در سطح ملی - منطقه‌ای، جهاد دانشگاهی اصفهان.
- ۸- زنده‌دل، حسن، ۱۳۷۷، مجموعه راهنمای جامع ایرانگردی فارس، نشر ایرانگردان.
- ۹- سازمان ایرانگردی و جهانگردی فارس، ۱۳۸۳، آمار مربوط به بازدیدکنندگان داخلی و خارجی از آثار تاریخی استان فارس.
- ۱۰- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۲، آمارنامه استان فارس، سالنامه آماری کشور.
- ۱۱- کیانی، محمدیوسف، ۱۳۶۵، نظری اجمالی به شهرنشینی و شهرسازی در ایران، ارشاد اسلامی.
- ۱۲- محلاتی، صلاح‌الدین، ۱۳۸۰، درآمدی بر جهانگردی، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۱۳- مغانی رحیمی، بهنام، ۱۳۸۳، تحلیل جغرافیایی پتانسیل‌های توریستی فیروزآباد فارس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان.
- ۱۴- منصوری، علی، ۱۳۸۳، نقش گردشگری در برنامه ریزی شهری شیراز، پایان‌نامه دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان.
- ۱۵- همایونی، صادق، ۱۳۵۳، گوشه‌هایی از آداب و رسوم مردم شیراز، اداره‌کل فرهنگ و هنر فارس.

16- www.World tourism.org.

17- Movahed, Khosrow, Promoting Industry as a Suitable Way for Development of Shiraz city 41 Iso Carp Congress 2005.

- **آلودگی هوا:** در بسیاری از مواقع سال بویژه در زمان حاکمیت پدیده اینورژن آلودگی شیراز به بالاترین حد ممکن می‌رسد. بطور مثال در تابستان ۱۳۸۱ به عنوان آلوده‌ترین شهر و در آذرماه ۱۳۸۴ بعد از تهران آلوده‌ترین شهر ایران بوده است. به گفته کارشناسان ۷۰ درصد از آلودگی هوا ناشی از آمد و شد خودروها بوده است.

- **نابودی بافت قدیم:** بافت تاریخی شیراز که دارای توانهای گسترده‌ای جهت جذب توریست است به شدت در حال تخریب و نابودی است.

- **مشکلاتی از قبیل دسترسی و کمبود شبکه معابر:** در بافت تاریخی شهر که مرکز تجارت شهر (CBD) شهر نیز محسوب می‌شود رفت آمد به کندی صورت می‌گیرد. مسئولین امر بایستی با تمهیداتی مانند ایجاد شبکه‌های موازی و غیره به مقابله با این امر اقدام نمایند.

- **مشکلات اعتماد، ولگردی و دستفروشان زیاد:** به دفعات مکرر مشاهده شده که جهانگردان از سوی افراد معتاد و ولگرد مورد تعرض قرار گرفته و از آنها اخاذی شده است. بر نیروی انتظامی است که با اینگونه افراد به شدت برخورد نموده تا بعد از این شاهد چنین رفتارهایی در شهری که به عنوان پایتخت فرهنگی ایران لقب گرفته است، نباشیم.

- **کمبود پیاده‌روها**
- **نبود استانداردهای شهر**

پیشنهادات

عزم ملی در پذیرش توریسم

امروزه با توسعه تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات، جهان دچار تحولات بنیادینی شده است. بتدریج مرزهای جغرافیایی در حال از بین رفتن می‌باشند. ما بایستی بپذیریم که دیگر زمان آن گذشته است که بخواهیم جداگانه و مجزا از دیگران عمل نماییم. بنابراین شایسته‌تر آنست که با تعدیل بعضی از قوانین البته با فرهنگ و سنن رایج کشور به رونق توریسم کمک کنیم.

- **اصلاح ساختاری:** به نظر می‌رسد وجود سازمان‌های موازی متولی امر توریسم یکی از مواردی است که مدیریت و هدایت امور توریستی را با مشکل مواجه نموده است. مناسب‌تر آنست که تمام امور مربوط به توریسم